

ART & CULTURE MAGAZINE

ศิลปวัฒนธรรม

“Golden Boy”
คืออะไร?

เทวรูปพระทิวะ
เขี้ยวมนที่ ๖
หรือรูปพิบรพชน?

ปวดหัว ไม่เลือกเวลา ซาร่า

แต่ถ้าปวดหัว เป็นไข้เลือก...

ซาร่า พาราเซตามอล 500 มก. ไม่ระคายเคืองกระเพาะอาหาร
ตัวยาพาราเซตามอล จาก **มาลิงครีออตท์ สหรัฐอเมริกา**

ซาร่า ยาบรรเทาปวด ลดไข้ เลขทะเบียนตำรับยาที่ 1A 820/43
ซาร่า ยาเม็ดบรรเทาปวด ลดไข้ พาราเซตามอล 500 มก. ขนาดบรรจุแผงละ 10 เม็ด
ยาลาภัญญะประจําบ้าน เลขทะเบียนตำรับยาที่ 1A 821/43, 1A 822/43

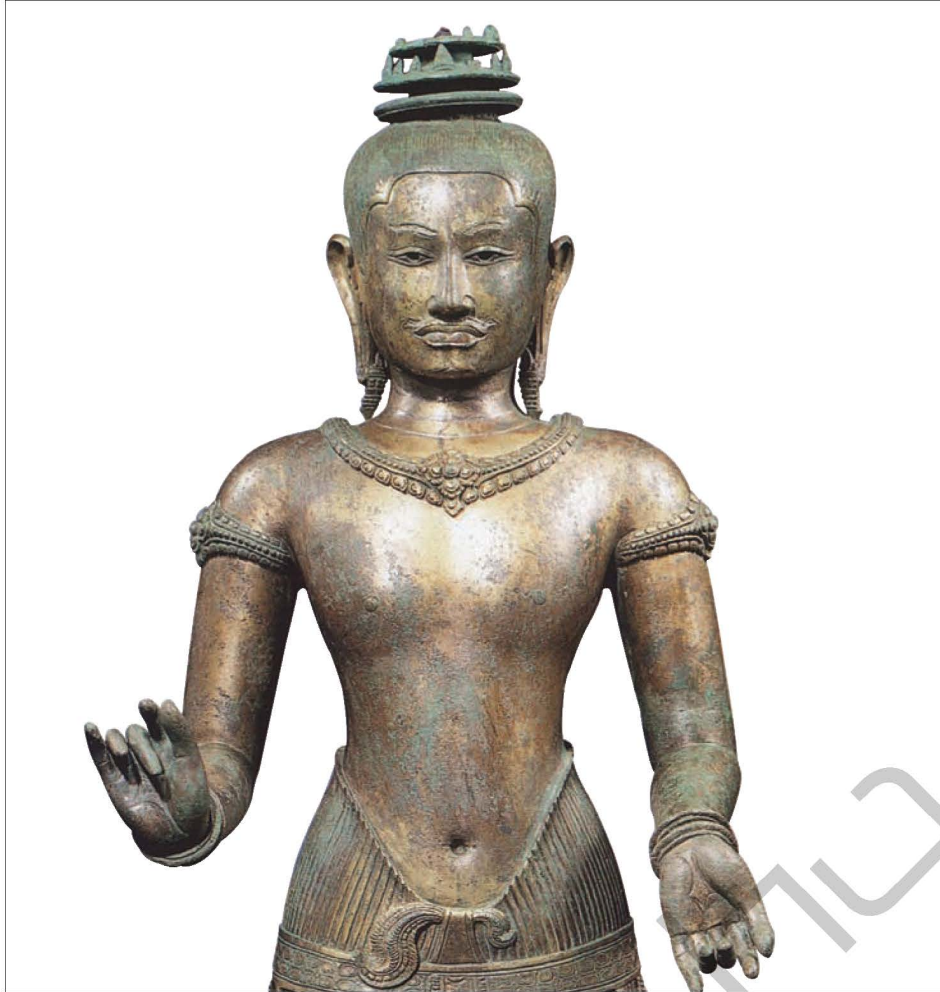
อ่านค่าเขียนในฉลากก่อนใช้ยา โปรดดู บริษัท ไทยนครพัฒนา จำกัด ประเทศไทยในอนุญาตโฆษณาเลขที่ นก. 19/2565

ช.อ.1004/2553

น้ำดื่มตรา **รีเจนซี** ใส...ดั่งน้ำใจคนไทย

ศิลปกรรมวัฒนธรรม

๙ โลกเดือด / ชรรค์ชัย บุนปาน

๑๐ สมเด็จพระเจ้าท้ายสระกับกรุงกัมพูชา

ในพระราชพงศาวดารกัมพูชาฉบับตัวเขียน / รศ. ดร. ศานติ ภักดีคำ

๑๑ ไม่เห็นและเห็น / พนม นันทพุกษ์

๑๒ ตามรอยละครพรหมลิขิต

ดูแหล่งเกลือโบราณเมืองพิษณุโลกในสมัยอยุธยา / ผศ. ดร. ธีระวัฒน์ แสนคำ

๑๓ ศิลข้อ ๑ / ขุนทองกะลาเปี้ยก

๑๔ วัดกระโจม (ร้าง) ค่ายพม่า, กรมหมื่นเทพพิพิธ

และตัวอย่างความเปลี่ยนแปลงทางภูมิสถานของอยุธยา / อธิวิรัชญ์ อันธพินธ์

๑๕ Golden Boy ไม่ใช่พระรูปพระเจ้าชัยวรมันที่ ๖

แต่เป็นพระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ ๒ : พระรูปผีบรรพชน / รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล

๑๖ ประติมากรรมสำริดรูปพระศิวะ(?) จากพิพิธภัณฑสถานเมโทรโพลิทัน

(The Metropolitan Museum of Art) / ดร. ทนงค์ดี หาญวงษ์

๑๗ สมเด็จพระนารายณ์ทรงยกวังลพบุรีให้เป็นวิสุคามสีมาจริงหรือ?

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องว่าอย่างไร? / กำพล จำปาพันธ์

๑๘ แผนแม่บท ขาวสยามดูงานเมืองนอก มาสร้างพระนคร / ไกรฤกษ์ นานา

๑๙ ข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับระฆังสำริดจากพระราชวังเดิม /

ผศ. ดร. อธิวิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช

สารบัญ

ศิลปวัฒนธรรม
ART & CULTURE MAGAZINE

23-25
FEBRUARY
2024

นำเสนอโดย
ดร. ทนงศักดิ์ ทาญวงษ์
12,000 บาท/ท่าน

(ราคานรวมค่าเดินทาง, ค่าเข้าชม, ค่าที่พักและค่าอาหารตลอดทริป)
*พิเศษเดียว เพิ่มท่านละ 1,000 บาท

MATICHON HOLIDAY TRIP SERIES

GOLDEN BOY

ตามรอย 'มทธีรปุระ' จ.นครราชสีมา-บุรีรัมย์

mic

ใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว เลขที่ 11/09115

สอบถามเพิ่มเติม
โทร. 092-2464140

พระเจ้า ท้ายสระ

ฉบับพรหม (ไม่) ลิขิต:
การเมืองการค้ำชูอยุธยา ก่อนเสียกรุงฯ

กำพล จำปาพันธ์

180.-

รัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ

เป็นสมัยหนึ่งของเมืองไทยยุคอยุธยา ที่เกิดความเปลี่ยนแปลง
สำคัญมากมาย แต่มิได้เป็นที่รับรู้ของคนรุ่นหลัง

เวลานี้ เรื่องราวของพระองค์ถูกหยิบยกขึ้นมาปรุงแต่งเป็นนวนิยายและละครโด่งดังสร้างสีสันน่าสนใจ
ให้แก่ประวัติศาสตร์ หากแต่ในแง่การค้นคว้าศึกษาทั่วไป ยังขาดการวิเคราะห์วิพากษ์
พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจไว้ครอบคลุม

พระเจ้าท้ายสระฉบับพรหม (ไม่) ลิขิต: การเมืองการค้ำชูอยุธยา ก่อนเสียกรุงฯ
ของกำพล จำปาพันธ์ จึงเป็นหนึ่งในตำราที่บอกเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระไว้รอบด้านและลุ่มลึก
เพราะมีเพียงใช้ข้อมูลหลักฐานจากพงศาวดารต่างๆ เท่านั้น หากแต่ยังมีบันทึกชาวต่างชาติ
ในสมัยเดียวกันและวรรณคดีมาเสริมการวิเคราะห์และเล่าเรื่อง
เพื่อแสดงให้เห็นรัชกาลที่ถูกลืม แต่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของผู้คนในประเทศไทยปัจจุบัน

ศิลปวัฒนธรรม

ผู้ก่อตั้ง : สุจิตต์ วงษ์เทศ
ฉบับปฐมฤกษ์ พฤศจิกายน ๒๕๒๒
ลำดับที่ ๕๓๒ ปีที่ ๔๕
ฉบับที่ ๔ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มติชน
๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ ๑
เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทร. ๐ ๒๕๘๐ ๐๐๒๑
Printed in BANGKOK,
Thailand, 2024

สำนักงาน : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)
๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ ๑
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๕๘๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๑๒๐๖
e-mail Address : silpa@matichon.co.th
silpa_magazine@yahoo.com

ประธานกรรมการ ชรรค์ชัย บุนปาน
รองประธานกรรมการ สมหมาย ปรีฉัตร
กรรมการผู้จัดการ ปานบัว บุนปาน

คณะที่ปรึกษาทางวิชาการ
ศ. (พิเศษ) ศรีศักร วัลลิโภดม,
ศ. (พิเศษ) ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, รศ.ฉลอง สุนทรวาณิชย์,
ศ.ดร.เกษียร เตชะพีระ, ศ.ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ,
ผศ.ถาวร สิกขโกศล

บรรณาธิการ และผู้พิมพ์, ผู้โฆษณา สุพจน์ แจ้งเร็ว
บรรณาธิการบริหาร สุกัญญา บุนปาน

สำนักบรรณาธิการ
ชนันรัตน์ ศักดิ์สิงห์, ปารดา เทศนา, พัทนลิน อินทรหอม,
มิตร บุญธรรม, รัชชัย ยอดพิชัย, สันติ ดีรอด, นุสรา สมบูรณ์รัตน์

www.silpa-mag.com
บรรณาธิการบริหาร สุทธาสินี จิตรกรรมไทย เจียจันทร์พงษ์,
admins : ณัฐกิเชษฐ์ ฝึกฝน, วิภา จิรภาไพศาล, ธนกฤต ก้องเวหา,
ปติवलดา บวรศักดิ์, ชยพล รัตมี

ผู้จัดการฝ่ายโฆษณา รัฐศักดิ์ เย็นสบาย
ฝ่ายโฆษณา นิรันดร์ วัฒนพงศ์พันธ์, รัชกร อัครพรภาคิน,
ปรมา บุญโปร่ง, ธนัชชา ภาไทสงค์
โทรศัพท์ ๐ ๒๕๘๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๑๖๕๒, ๑๖๖๙

จัดจำหน่ายโดย บริษัทงานดี จำกัด
๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ ๑
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๕๘๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๒-๕๓
โทรสาร ๐ ๒๕๙๑ ๙๐๑๒

ผู้จัดการฝ่ายจัดจำหน่าย อัครชัย ตันทรัพย์สิน
ฝ่ายสมาชิก สุกัญญา เจริญชัย
ควบคุมการผลิต ประยงค์ คงเมือง
แยกสี-เพลท กองงานเตรียมพิมพ์
บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวงกุฏ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยาม
เทวมหาวงกุฏวิทยมหาราช

“ข้ากำเรินนักก็ทำจ้งไรให้เจ้า บ่าวกำเรินนักก็ทำจ้งไรให้นาย ลูกกำเรินนักก็ทำจ้งไร
ให้พ่อ แต่ลางทีพ่อแขงแรงอยู่ ไม่ทอดอาไลยในการที่จะชิงลูกไว้ไม่ให้คนพาลแย่งไป จ้งไร
กินพ่อไม่ได้ก็กินตัวลูกเองก็มีบ้าง ไม่ตายก็คางเหลือ...”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชหัตถเลขาพระราชทานไปยังสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา

ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๑๐

● ร้อนเร่าระเร้าร้อน โลกเดือด

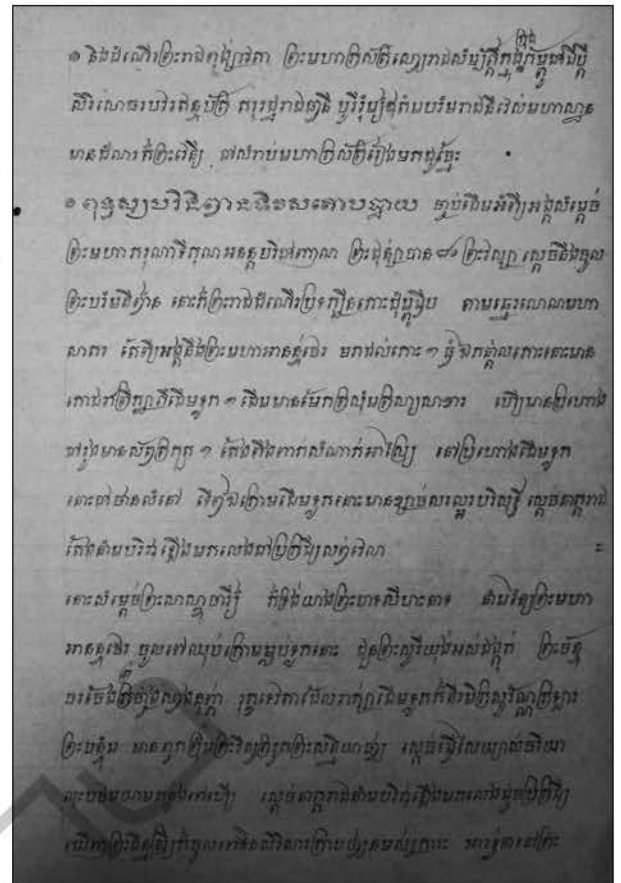
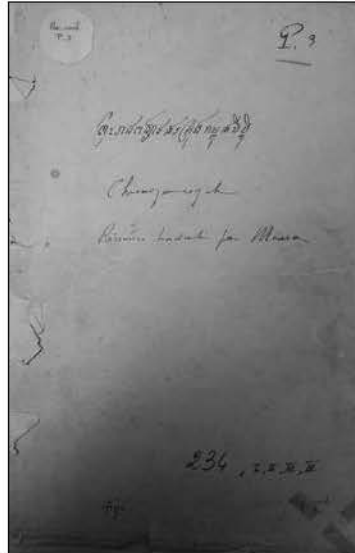
ควายพิการถูกเชือด แซ่มีซ้ำ

ผิวพรรณผ่องซีดเผือด ชมแผ่ว

โรคอัดโลกย์อ่อนล้า ลากเลื้อยลาเนิน ฯ๑๗

บรรณ รัชช บุนปาน

พระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาฉบับ (P.3)
ฉบับตัวเขียน ในหอสมุดสำนักฝรั่งเศส
แห่งปลายบูรพทิศ กรุงปารีส

สมเด็จพระเจ้าท้ายสระกับกรุงกัมพูชา ในพระราชพงศาวดารกัมพูชาฉบับตัวเขียน^๑

รศ. ดร. ศานติ ภักดีคำ

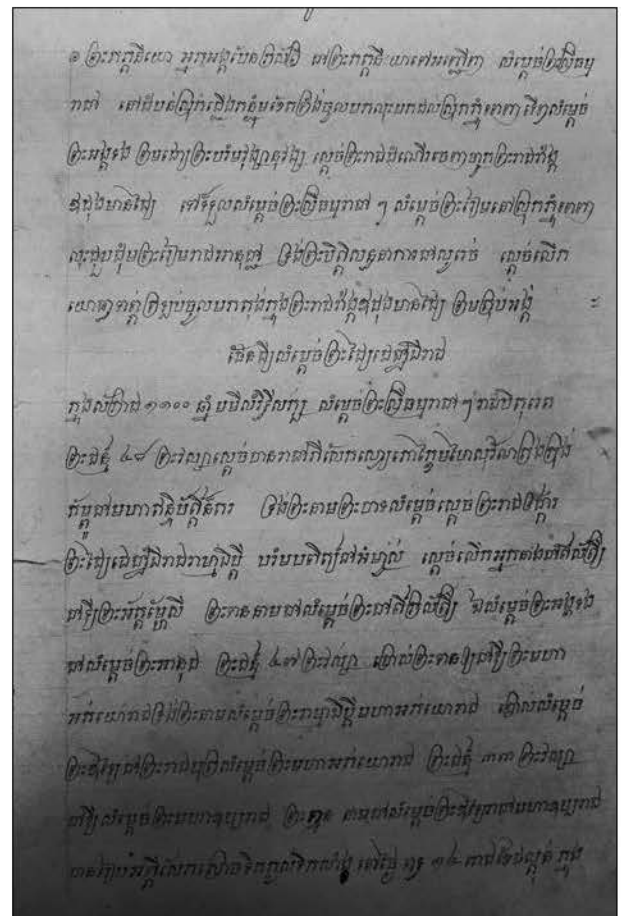
รองเลขาธิการราชบัณฑิตยสภา

ภาควิชาอักษรศาสตร์และศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสภา

บทนำ

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้เกิดสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกัมพูชาซึ่งมีสาเหตุมาจากการแย่งชิงราชสมบัติในพระราชวงศานวงศ์กัมพูชา ระหว่างสมเด็จพระศรีธรรมราชากับสมเด็จพระแก้วฟ้า ต่อมาสมเด็จพระศรีธรรมราชาเสด็จหนีไปกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ แล้วขอกองทัพนามรบแย่งชิงราชสมบัติ^๒

ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้าท้ายสระจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาจักรีเป็นแม่ทัพบก และพระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพเรือ ยกทัพไปตีกัมพูชา สงครามครั้งนี้ปรากฏหลักฐานทั้งในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและพงศาวดารกัมพูชา แต่ระบุปีศักราชไม่ตรงกัน กล่าวคือ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) กล่าวว่าเป็น จ.ศ. ๑๐๘๑ (พ.ศ. ๒๒๖๒) แต่ในพงศาวดารเขมร จ.ศ. ๑๒๑๗ ระบุว่าเป็น จ.ศ. ๑๐๗๙ (พ.ศ. ๒๒๖๐)^๓

นอกจากนี้ในพระราชพงศาวดารฉบับความพิสดารอื่น เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับตัวเขียนกล่าวว่า สมเด็จพระแก้วฟ้ากษัตริย์กัมพูชಾಯมเป็นไมตรีส่งเครื่องบรรณาการให้กรุงศรีอยุธยา^๔ เช่นเดียวกับที่ปรากฏในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง ซึ่งมีการกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้ด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกัมพูชาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ปรากฏหลักฐานในเอกสารพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิปไตย (P.3) ซึ่งเป็นพระราชพงศาวดารกัมพูชาที่เป็นเอกสารตัวเขียน เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับสงครามครั้งนี้ที่แตกต่างจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงขอนำความในพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิปไตย (P.3) ที่แปลเป็นภาษาไทยมานำเสนอต่อไปนี้

สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ
กับสมเด็จพระศรีธรรมราชา
แห่งกรุงกัมพูชา

ในพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิปไตย (P.3) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกัมพูชาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยานั้นตรงกับรัชกาลสมเด็จพระศรีธรรมราชาแห่งกัมพูชานั้น สมเด็จพระแก้วฟ้าได้นำกองทัพมาโจมตีเมืองอุดงค์มีชัย สมเด็จพระศรีธรรมราชาและพระองค์ทอง จึงได้นำพระองค์อัมเสด็จเข้าพึ่งกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏความในพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิปไตย (P.3) ว่า

“...ลุศักราช ๑๐๙๒ ปีชวดโทศก สมเด็จพระแก้วฟ้าให้ไปรวบรวมพระศรีสุคนธบทกับญวนได้จำนวน ๒ หมื่น ให้ไปรวบรวมชาวปากวยสำหรับได้จำนวน ๑ หมื่น แล้วยกเป็นกองทัพมา

ปราบปรามได้เมืองฝั่งตะวันออกทั้งหมด แล้วยกมาโจมตีันทายพระบาทสมเด็จพระศรีธรรมราชาและพระองค์ทองนานถึง ๓ เดือน ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระศรีธรรมราชาและพระองค์ทองเสด็จนำนักองศ์อัมเป็นพระราชบุตร หลุดจากในการพระราชสงครามออกเสด็จเข้าไปพึ่งกรุงศรีอยุธยา...”^๕

เหตุการณ์นี้ปรากฏความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับตัวเขียน ว่า

“...แต่ปีชาน โทศก นักเสด็จเจ้าเมืองกำภูชาธิปไตย ชื่อพระธรรมราชาวังกะดาน วิวาทกันกับนักแก้วฟ้าออก จักทำสงครามแก่กัน นักแก้วฟ้าออกไปเมืองยวน ลอบขอพลยวนนั้นได้มากแล้ว กลับมาตีเอาเมืองกำภูชาธิปไตยนั้นได้ นักเสด็จกับพระองค์ทองกานบุตรทราชาผู้คนแห่งตนหนีมายังกรุงเทพมหานคร กราบทูลพระกรุณาให้ทราบทุกประการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบแล้ว ให้หานักเสด็จนั้นเข้ามาเฝ้า จึงพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคแลบ้านเรือน ให้อยู่แทบใกล้วัดคงคาวานั้น...”^๖

ในเวลาที่สมเด็จพระศรีธรรมราชาประทับในกรุงศรีอยุธยานั้น ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิปไตย (P.3) ว่าสมเด็จพระศรีธรรมราชาได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจหลายประการในกรุงศรีอยุธยา ดังนี้

“...จะกล่าวถึงสมเด็จพระศรีธรรมราชาประทับในกรุงศรีอยุธยา เสด็จมีพระแม่นางสยาม ๑ ซื่อนักนางรุดสมภพพระราชโอรส ๒ องค์ พระราชธิดา ๑ องค์ ฝ่ายพระราชโอรสทรงสมมติพระนามนักองศ์หึง ๑ นักองศ์ด้วง ๑ ฝ่ายพระราชธิดา ทรงสมมติพระนามสมเด็จพระโสภากษัตริย์

เมื่อปีฉลูตรีศก สมเด็จพระศรีธรรมราชาพระชนมได้ ๓๑ พระวัสสา เสด็จได้ศักราชบูรณะพระเจดีย์ ๑ ในกรุงศรีอยุธยา

เมื่อศักราช ๑๐๘๗ ปีมะเส็งลัปตศก พระชนม์ได้ ๓๕ พระวัสสา เสด็จออกทรงพระผนวชสองเดือน ก็บรรจจากลิกขาบท มาเป็นราชขรราวาฐาน

จุลศักราช ๑๐๘๘ ปีมะเมียอัฐศก นักองค์อิมราชบุตร พระชนม์ได้ ๒๑ พระวัสสา เสด็จออกทรงพระผนวช ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ ๓ พระวัสสา ก็ปริวรรตลาพระผนวชมาเป็นราชขรราวาฐาน

จุลศักราช ๑๐๙๕ ปีฉลูเบญจศก สมเด็จพระศรีธรรมราชา พระชนม์ได้ ๔๓ พระวัสสา เสด็จออกทรงพระผนวชอีกครั้งหนึ่ง ได้ ๑ เดือน ก็ทรงจากพระผนวชมา

จะกล่าวถึงสมเด็จพระองค์ทองซึ่งประทับอยู่กรุงศรีอยุธยา กับสมเด็จพระศรีธรรมราชานั้น เมื่อศักราช ๑๐๙๑ ปีระกาเอกศก พระชนม์ได้ ๓๗ พระวัสสา เสด็จสถาปนาพระวิหารบรรจุเสมาสร้างพระราชกุศลในกรุงศรีอยุธยาแล้วเสร็จ ถึงอาศรมาสาในปีระกาเอกศกนั้น เสด็จทรงพระผนวชได้อุปสมบทเป็นภิกษุภาวะได้ ๘ พระวัสสา จึงได้จากลิกขาบทมาเป็นราชขรราวา

ฝ่ายนักองค์อิมราชบุตรสมเด็จพระศรีธรรมราชา พระชนม์ ๒๖ พระวัสสาออกทรงพระ

ผนวชอีกครั้งหนึ่งได้ ๕ พระวัสสา จากลิกขาบท...”^๗

ลมหเดื่อพระเข้ากำยลระ
กับลมหเดื่อพระแก้วฟ้า
แห่บกรูปกัมพูชา

ในพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิบตี (P. 3) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาว่า ในรัชกาลสมเด็จพระแก้วฟ้า สมเด็จพระศรีธรรมราชาได้พยายามกลับเข้ามากรุงกัมพูชา โดยได้รับการสนับสนุนจากทางกรุงศรีอยุธยาโดยในเบื้องต้นได้มีการเจรจาทางพระราชไมตรี แต่ไม่เป็นผล ต่อมากองศรีอยุธยาจึงได้ยกทัพมาตีกรุงกัมพูชา ดังปรากฏหลักฐานว่า

กำแพงเก่าเมืองอุดงค์มีชัย

“...จุลศักราช ๑๐๗๖ ปีมะเมียจศก นักองค์
อัมสมเด็จพระแก้วฟ้าพระชนม์ ๑๔ พระวัสสา
เสด็จได้ปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติ ในกรุง
กัมพูชาเป็นมหาอินทปัตถ์นคร บวรมหาฐาน
บริษัทธิพระบรมวงศานุวงศ์ราชปโรหิตาพดุมมา
มายุทั้งปวง

ถึงปีมะแมสัปตศก พระเจ้าท้ายสระทรง
ศรีอยุธยาณชลท ทรงพระราชดำริการตรัสใช้
เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยาสุภาวดี ให้ยกทัพ
พล ๑๕๐๐ นำสมเด็จพระศรีธรรมราชาและ
พระองค์ทอง นักองค์อัมคินมากรุงกัมพูชาธิบดี
ลุมมาถึงแดนเมืองพระตะบอง หยุดกองโยธาทหาร
ในที่นั้น จึงใช้ราชทูต นำลัทธิพระราชาสน
พระเจ้าท้ายสระมาถึงสมเด็จพระแก้วฟ้า กล่าว
การพระราชไมตรีนั้น สมเด็จพระแก้วฟ้าไม่
ยอมรับซึ่งทางพระราชไมตรี เจ้าพระยาพลเทพ
เจ้าพระยาราชสุภาวดี นำเสด็จทั้งสามพระองค์
กลับไปกรุงศรีอยุธยา...”

อย่างไรก็ตามในพระราชพงศาวดารกรุง
กัมพูชาธิบดี (P.3) นอกจากจะได้กล่าวว่า หลัง
เหตุการณ์นี้แล้ว สมเด็จพระศรีธรรมราชาได้เสด็จ
กลับมายังกัมพูชาเพื่อรวบรวมผู้คนแย่งชิงราช
สมบัติกับสมเด็จพระแก้วฟ้า ดังปรากฏหลักฐาน
ในพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิบดี (P.3)
ความว่า

“...ฝ่ายสมเด็จพระศรีธรรมราชา ซึ่ง
ประทับในกรุงศรีอยุธยา นั้นเสด็จทูลพระเจ้ากรุง
ศรีอยุธยาปรึกษาพระราชกิจการพระราชสงคราม
ตรัสใช้สมเด็จพระองค์ทองให้ออกมากรุงกัมพูชา
ธิบดีก่อนเมื่อปลายปีออกอัฐศก นั้นสมเด็จพระ
องค์ทองเสด็จออกมารวบรวมราษฎรเมือง
โพธิสัตว์ได้ลงเข้าร่วมเป็นอันมาก

ฝ่ายสมเด็จพระแก้วฟ้าซึ่งครองกรุง
กัมพูชาธิบดี ทราบกิตติศัพท์ว่าสมเด็จพระ
องค์ทอง ออกมารวบรวมราษฎรเมืองโพธิสัตว์
ดังนั้น เสด็จทรงพระราชดำริการตรัสใช้เสนา

ทหาร ให้ยกพลญวนซึ่งเป็นเชลยออกไปทำการ
ราชสงครามกับสมเด็จพระองค์ที่เขตแดนเมือง
โพธิสัตว์ ขณะนั้นญวนจับสมเด็จพระองค์ทอง
ต้องเป็นบาศเจ็บเสด็จลี้ภัยจากเมืองโพธิสัตว์
ไปประทับที่เมืองระลือสาญ คอยกองทัพสยาม
และสมเด็จพระศรีธรรมราชา เป็นสมเด็จพระ
เชษฐาธิราช

ดูถึงปีกุนเอกศก พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
ทรงพระราชดำริการ ตรัสใช้เจ้าพระยาโกษา และ
พระยาเดโชยกกองทัพพล ๕ พัน มาทางสมุทร
ทางบกให้พระยาจักรียกทัพพล ๑ หมื่น นำสมเด็จพระ
ศรีธรรมราชา และนักองค์อัมราชบุตรมาตาม
สถลมารค

ขณะนั้นพระบาทพระบรมบพิตรเป็นเจ้า
เหนือหัวทราบกิตติศัพท์ทัพสยามยกมาทั้งทัพบก
ทัพเรือ ดังนี้เสด็จทรงพระราชดำริ ตรัสใช้เสนา
ทหารให้ยกกองทัพไปตั้งรบอยู่ที่เมืองเปียมทาง
ทัพเรือ ส่วนทัพบกนั้นตรัสใช้เสนาทหารให้ยกทัพ
พลเขมร ญวน ลาว จำนวน ๕ พันพลาย ไปตั้ง
รบอยู่ที่เมืองโพธิสัตว์

ขณะนั้นทัพสยามทางบกเรือซึ่งรบอยู่เมือง
เปียม นั้นกองทัพเขมรยิงด้วยปืนต้องเรือรบ
หลายบ้างเสียเรือพลเสนาทหารเป็นอันมาก พระยา
โกษาและพระยาเดโชก็แตกกลับลี้ภัยคืนไปกรุงศรี
อยุธยา

ฝ่ายพระยาจักรีและสมเด็จพระศรีธรรม
ราชา นักองค์อัมราชบุตรมาร่วมสมทบกับสมเด็จพระ
องค์ทองที่ไพร่พลลี้ภัย ยกมารบกับกองทัพ
เขมรเป็นสามารคนั้นช้างทัพสยามมีชัยดีเข้ามา
ถึงเมืองอุดงค์มิชัย

ฝ่ายพระบาทพระบรมบพิตรเป็นเจ้าชีวิต
เหนือหัว เห็นกำลังศึกทัพสยามกล้าหาญ จะรบ
ไม่ได้เสด็จทรงพระราชดำริคิดประสงคจะผูก
สัมพันธ์มิตรไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาให้แต่พระยา
จักรีนำสมเด็จพระศรีธรรมราชาพระองค์ทอง
พระองค์อัมราชบุตรกลับไปกรุงศรีอยุธยาพระ

ราชครูปริโหิต พุฒามาตย์ทั้งปวงก็เห็นพร้อมตามพระราชบริหาร

จึงเสด็จตั้งให้พระราชบาเรอไปกล่าวเป็นทางพระราชไมตรีกับพระยาจักรีให้นำกษัตริย์ทั้งสามพระองค์กลับคืนไป และนำเครื่องราชบรรณาการสุวรรณูปมาลามาถวายไปถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา นั้นพระยาจักรีพร้อมนำกษัตริย์ทั้งสามพระองค์กลับไปกรุงศรีอยุธยา...”^๙

เหตุการณ์นี้ปรากฏหลักฐานทั้งในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและพระราชพงศาวดารกัมพูชาหลายฉบับ แต่ระบุปีศักราชไม่ตรงกัน กล่าวคือ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) กล่าวว่า เป็น จ.ศ. ๑๐๘๑ (พ.ศ. ๒๒๖๒) ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิบดี (P.3) กล่าวว่า พ.ศ. ๒๒๖๒ แต่ในพงศาวดารเขมร จ.ศ. ๑๒๑๙ ระบุว่า เป็น จ.ศ. ๑๐๘๙ (พ.ศ. ๒๒๖๐) ดังความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) กล่าวว่า

“...ศักราช ๑๐๘๑ ปีขุนเอกศก ทรงพระกรุณาให้เกณฑ์กองทัพเรือพล ๕๐๐๐ หักบกคน ๕๐๐๐ ให้พญาจักรีบ้านโรงฆ้องเป็นแม่ทัพบก พญาโกษาเงินเป็นแม่ทัพเรือกำปั่นสองลำ ยกออกไปรบญวนละแวกดีแตกเข้ามา...”^{๑๐}

พระราชพงศาวดารฉบับอื่น เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับตัวเขียน กล่าวว่า สมเด็จพระแก้วฟ้ากษัตริย์กัมพูชายอมเป็นไมตรีส่งเครื่องบรรณาการให้กรุงศรีอยุธยา” ดังความในพระราชพงศาวดาร ว่า

“...สมเด็จพระเจ้ากรุงเทพมหานคร โปรดให้นักเสด็จไปตีเอาเมืองกำภูชาธิบดีคืน จึงให้มหาตไทยกลาโหมเกณฑ์ ๒ หมื่นเศษ พร้อมด้วยช้าง ๓๐๐ เศษ ม้า ๔๐๐ เศษ เครื่องศาสตราวุธต่างๆ ให้พระพิไชยรณฤทธิเป็นนายพลทหารทัพหน้า ให้พระวิชิตณรงค์เป็นยกกระบัตร

ทัพ ให้พระพิไชยสงครามเป็นนายกองเกียกกาย ให้พระรามกำแหงเป็นนายกองทับล้าง แล้วจึงให้พญาโกษาธิบดีเงินเป็นแม่ทัพเรือ ถือพลทหารหมื่น ๑ เรือรบ ๑๐๐ เศษ พร้อมด้วยพลแจวแลเครื่องสรรพาวุธต่างๆ ครั้นจัดแจงทับบกทัพเรือเสร็จแล้ว จึงส่งไปให้ตีเมืองกำภูชาธิบดีให้จงได้ แม่ทัพนายกองทั้งปวง ทับบกทัพเรือจึงถวายบังคมลา

ครั้นได้เพลาศุภวารดิษฐานพิไชยมงคลฤกษ์ดี ก็กรีธาพลทหารพยุหยาตราয়ကတံဘက်ทัพเรือออกไปโดยลำดับมระคา ฝ่ายพลทหารทับบกไปทางเสียมราบ ฝ่ายกองทัพเรือไปทางพุดไธมาศตามลำดับ ทางชลนั้นพลทหารยวนยกกองทัพเรือมาบกกองทัพทหารไทที่ปากน้ำพุดไธมาศตีฆ้องกลองยิงปืนใหญ่ ยกเข้าตีกองทัพเรือพญาโกษาธิบดีเงิน ฝ่ายกองทัพเรือทหารไทจัดแจงแต่งตัวพร้อมแล้ว ทัพหน้าก็แยกเรือรบออกเป็นสามแห่งให้ยิงปืนใหญ่ ๓ นัด โห่ ๓ ลาเอาไชยแล้วให้พลทหารแจวเรือรบเข้าไปต่อด้านธรรกำลังกับพลทหารยวน เข้าปะทะถึงเรือกันยังแทงฟันกันเป็นสามาถ ฝ่ายยวนตายเป็นอันมาก เรือรบทหารยวนเข้าช่วยอุดหนุนกันมาก

พญาโกษาธิบดีเงินแม่ทัพไม่ชำนาญในการพิไชยสงคราม ชลาดไม่กล้าแข่งยอเรือแก่สงครามไม่ช่วยอุดหนุนเพิ่มเติมแก้ไข ถอยเรือหนีไปทิ้งทหารเสีย ฝ่ายทหารยวนได้ทีเข้าหักเอาทหารไทฆ่าฟันกันเป็นสามาถ ฝ่ายทหารไทเห็นศึกนั้นเหลือมือเหลือกำลัง แม่ทัพก็หนีไปแล้วเห็นคนทหารก็เสียมาก ก็ถอยเรือล่าแตกหนีมาเสียเรือรบแลผู้คนปืนใหญ่น้อยเป็นอันมากแก่กองทัพยวนนั้น

ฝ่ายเจ้าพญาจักรีโรงฆ้อง ยกกองทัพบกไปตีเมืองกำภูชาธิบดี ให้ตั้งค่ายหลวงลงใกล้เมืองประมาณ ๘๐ เส้น ๙๐ เส้น รักษาอยู่ในที่นั้น พระพิไชยรณฤทธิเป็นแม่กองทัพน้า ถือพลทหาร ๓๐๐๐ เศษ ไปก่อน ได้สู้รบตีกันกับเขมร

ภาพวิหารวัดวังเก่า เมือง
อุดงคัมขัย (ภาพถ่าย พ.ศ.
๒๕๔๔ ปัจจุบันบูรณะใหม่
แล้ว)

ยวนเป็นหลายตำบล ฆ่าเขมรยวนตายเป็นอัน
มาก มีไชยใต้ที่ตีทัพเขมรยวนแตกพ่ายเป็นหลาย
แห่ง ให้ทหารเร่งรีบไล่ติดตามเข้าไป ได้หัวเมือง
น้อยใหญ่เป็นอันมาก ทัพหลวงก็ให้เร่งรีบพล
ทหารทุกทัพทุกกอง ไปช่วยอุดหนุนเพิ่มเติมตีต
ัดทางให้ฆ่าศึกอึดขัดขวางดับแค้นดังตึกใจ
กลัว หมิให้สู้รบต้านธารได้ รบตีครั้งใดก็มีไชย
ชนะทุกครั้งทุกแห่ง ได้ผู้คนช้างม้า เครื่องศาสตรา
วุธต่างๆ เป็นอันมาก เขมรแลยวนจะต้านธาร
มิได้ ก็แตกพ่ายพังหนีไป กองทัพทั้งปวงไล่
ติดตามเข้าไปตั้งค่ายล้อมเมืองกำพูชาธิปไตยไว้
มั่นคง เจ้าพญาจักรีจึงคิดอุบายจะให้ได้ราชการ
สะดวก จึงให้แต่งสุกอักษร แล้วส่งให้ทูตถือ
สุกอักษรนั้นไป บอกความเมืองกับนักแก้วฟ้า โดย
ทางพระราชไมตรี นักแก้วฟ้านั้นครั้งได้แจ้งใน
สุกอักษรนั้น จึงพิจารณาเห็นซึ่งจันไทยอันตะราย
เป็นอันดีในอนาคต จึงรับว่าจะถวายดอกไม้ทอง
เงินขึ้นแก่กรุงเทพมหานคร เจ้าพญาจักรีได้
ความเมืองดังนั้นมั่นคงแล้ว จึงสั่งให้นักแก้วฟ้า
เอาดอกไม้ทองเงินไปถวายตามคำปะติญาณนั้น
จึงเลิกทัพกลับคืนมายังกรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงทราบเหตุ
ดังนั้น ดีพระไทยจึงพระราชทานบำเหน็จรางวัล
แก่เจ้าพญาจักรีแลนายทัพนายกองเป็นอันมาก

ตามสมควร จึงทรงพระพิโรธพิโรธโทษา ให้ใช้
ปืนน้อยใหญ่ แลดินประสิว ลูกกระสุนเรือบ
ให้สิ้นเชิง...”^{๑๒}

นอกจากเหตุการณ์นี้จะปรากฏในพระราช
พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในคำให้การขุน
หลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง
ก็มีการกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้ด้วย ดังความใน
คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ว่า

“...แล้วกับตัวนักเสด็จกับพี่น้องลูกหลาน
ทั้งสิ้น ก็เข้ามาพึ่งโพธิสมภารอยู่ใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาท ก็ทรงพระเมตตาแล้วสงสารกับนักพระ
เสด็จยิ่งนัก จึงแต่งกองทัพกรุงแล้วให้ออกไปช่วย
ครั้นทัพช้างกรุงยกออกไปรบ ฝ่ายยวนใหญ่ก็
แตกหนีมอดม้วยฉิบหายบ้างจับได้บ้างหนีเร้นบ้าง
ล้มตาย ทัพกรุงไล่รบไปจนถึงเมืองอันตัวนักพระ
แก้วฟ้าขึ้นเมื่อขณะรบกันหนีไปได้...”

ครั้นราชการสงครามสงบเรียบร้อยแล้ว
พระองค์จึงสั่งให้เทียบทัพใหญ่จักไปส่งนักเสด็จ
ให้ถึงเมืองกำพูชาธิปไตย...”^{๑๓}

บทสรุป

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์
ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกัมพูชาในรัชกาลสมเด็จพระ
เจ้าท้ายสระ ที่ปรากฏหลักฐานในเอกสารพระ

ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิบตี (P.3) ซึ่งเป็นพระราชพงศาวดารกัมพูชาที่เป็นเอกสารตัวเขียน เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ มีรายละเอียดเกี่ยวกับสงครามครั้งนี้ที่แตกต่างจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

แม้ว่าสงครามครั้งนี้ปรากฏหลักฐานทั้งในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและพงศาวดารกัมพูชา แต่ระบุปีศักราชไม่ตรงกัน

นอกจากนี้ในพระราชพงศาวดารฉบับความพิสดารอื่น เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับตัวเขียนกล่าวว่า สมเด็จพระแก้วฟ้ากษัตริย์กัมพูชಾಯอมเป็นไมตรีส่งเครื่องบรรณาการให้กรุงศรีอยุธยา^{๑๔} เช่นเดียวกับที่ปรากฏในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง ซึ่งมีการกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้ด้วย

ด้วยเหตุนี้พระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาธิบตี (P.3) ฉบับตัวเขียน จึงเป็นเอกสารประวัติศาสตร์กัมพูชาที่สำคัญอีกฉบับหนึ่งที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกัมพูชาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี

เชิงอรรถ

^๑ บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับกัมพูชาในพงศาวดารกัมพูชาฉบับเอกสารตัวเขียน ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนงานวิจัยจากสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. ๒๕๖๕.

^๒ พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับตัวเขียน เล่ม ๒๕ (หมู่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒๕) เลขที่ ๒๕ ตู๋ ๑๐๘ มัดที่ ๔ ประวัตติ ได้จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ๗/๔/๒๕๔๒.

^๓ กรมศิลปากร. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (ขาด) เล่ม ๒. (กรุงเทพฯ : ศุภสภา, ๒๕๓๓), น. ๔๑๕.

^๔ “พงศาวดารเขมร จ.ศ. ๑๒๑๗,” ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑๒, น. ๑๖๙.

^๕ ศานติ ภักดีคำ. ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย

กับกัมพูชาในพงศาวดารกัมพูชาฉบับเอกสารตัวเขียน. (กรุงเทพฯ : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ๒๕๖๖), น. ๒๐๐.

^๖ พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับตัวเขียน เล่ม ๒๕ (หมู่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒๕) เลขที่ ๒๕ ตู๋ ๑๐๘ มัดที่ ๔ ประวัตติ ได้จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ๗/๔/๒๕๔๒.

^๗ ศานติ ภักดีคำ. ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับกัมพูชาในพงศาวดารกัมพูชาฉบับเอกสารตัวเขียน. น. ๒๐๔.

^๘ เรื่องเดียวกัน, น. ๒๐๑.

^๙ เรื่องเดียวกัน, น. ๒๐๒.

^{๑๐} กรมศิลปากร. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (ขาด) เล่ม ๒. น. ๔๑๕.

^{๑๑} “พงศาวดารเขมร จ.ศ. ๑๒๑๗,” น. ๑๖๙.

^{๑๒} พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับตัวเขียน เล่ม ๒๕ (หมู่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒๕) เลขที่ ๒๕ ตู๋ ๑๐๘ มัดที่ ๔ ประวัตติ ได้จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ๗/๔/๒๕๔๒.

^{๑๓} คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๔), น. ๔๑-๔๒.

^{๑๔} “พงศาวดารเขมร จ.ศ. ๑๒๑๗,” น. ๑๖๙.

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑๒. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๙.

. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (ขาด) เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : ศุภสภา, ๒๕๓๓.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๔.

พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับตัวเขียน เล่ม ๒๕ (หมู่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒๕) เลขที่ ๒๕ ตู๋ ๑๐๘ มัดที่ ๔ ประวัตติ ได้จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ๗/๔/๒๕๔๒.

ศานติ ภักดีคำ. ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับกัมพูชาในพงศาวดารกัมพูชาฉบับเอกสารตัวเขียน. กรุงเทพฯ : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ๒๕๖๖.

ไม่เห็นและเห็น

● ทำไมไม่เห็นเป็นดังนี้

เป็นแดดเช้าที่วัดสี่หวาน
เป็นภาพผีเสื้อบิน-ดอกไม้บาน
และเป็นภาพลัทธิอุทิศตน
รับน้ำลามไหลไปเช่นนั้น
เอื้อป็นอุทิศให้ไม่เคยปัน
ต่างแตกแผกมาจากผู้คน
ที่ไม่เคยพัน-อยากรับเอา
เหมือนล้วนไร้สติไร้ตรัสรู้
จิตจึงติดอยู่เพียงความเขลา
ชอบการสู้รู้ชอบดูเบา
กฎเกณฑ์เก่าเก่าของจักรวาล
จึงทำลายล้างไม่สร้างสรรค์
คิดเพียงสั้นสั้นไร้แก่นสาร
พุทธปัญญาจึงสามานย์
จึงยิ่งเนิ่นนานยิ่งเนิ่นใน!
ก่อการฆ่าคน-และปล้นโลก
ยืงนานยิ่งโงกเล็ดลามาไหล
เสียงเด็กหวีดร้องที่ก้องไกล
เหมือนเหล่านั้ไม่เคยได้ยิน
เหมือนहनวกบอดไปไปทั้งนั้น
วันวันมุ่งหาแต่อาสิน
ฉ้อฉล-ปล้น-โกง เพื่อ-กาม, กิน
ชั่วช้าซาชิน-สร้างสงคราม
จึงไม่เคยเห็นเป็นดังนี้
เป็นแดดเช้าที่สี่หวานหวม
เป็นลัทธิไรไหลหลั่งลาม
สร้างงามสร้างสิ่งจริงและดี! ฯ

กลางข่าวสงคราม, ต้นปี ๒๕๖๗.

พ น น เ น น ก พ ฤ ก ษ

(ซ้าย) สภาพแหล่งเกลือโบราณบ้านนาขาม ตำบลบ้านยาง อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก (บันทึกภาพโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

(ขวา) แหล่งเกลือบ้านบ่อโพธิ์ ตำบลบ่อโพธิ์ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันยังมีการทำเกลืออยู่ (บันทึกภาพโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๕๑)

ตามรอยละครพรหมลิขิต ดูแหล่งเกลือโบราณเมืองพิษณุโลกในสมัยอยุธยา

ผศ. ดร. ชีระวัฒน์ แสนคำ

สืบเนื่องจากละครพรหมลิขิตที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๓ มีฉากที่ตัวละครกล่าวถึงเมืองพิษณุโลกในสมัยอยุธยาตอนปลาย (ช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือถึงต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) ว่ามีแหล่งเกลือเป็นของตัวเอง มีอายุเป็นร้อยๆ ปี ผลิตบริโศกกันภายในเมือง ไม่ต้องพึ่งพาเกลือจากเมืองบางกอกหรือเมืองสมุทร โดยระบุว่ามีแหล่งเกลืออยู่ที่บ้านบ่อโพธิ์ ชาวบ้านที่หมู่บ้านนี้ไม่ทำอย่างอื่น ต้มเกลืออย่างเดียว แล้วนำเกลือไปแลกข้าวกับหมู่บ้านอื่น

จากฉากในละครดังกล่าวทำให้ชาวเมืองพิษณุโลก ชาวบ้านบ่อโพธิ์ และนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับหมู่บ้านนี้เป็นอย่างมาก ปัจจุบันบ้านบ่อโพธิ์อยู่ในท้องที่ตำบลบ่อโพธิ์ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก บ้านบ่อโพธิ์เป็น

หมู่บ้านที่อยู่ในหุบเขาริมฝั่งลำน้ำเพี้ยซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำแควน้อย เป็นหมู่บ้านสุดท้ายของจังหวัดพิษณุโลกที่ต่อแดนกับอำเภอผ่านซ้าย จังหวัดเลย ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๐๑๓ ทุกปีชาวบ้านแห่งนี้จะมีการต้มเกลือจากบ่อเกลือภูเขา โดยเริ่มต้มเกลือในช่วงเดือนยี่ (ราวเดือนมกราคม) ของทุกปี เนื่องจากบ่อเกลืออยู่ติดกับลำน้ำเพี้ยซึ่งไหลมาตามร่องเขา จึงจำเป็นต้องรอช่วงที่น้ำในลำน้ำเพี้ยลดลง และชาวบ้านเสร็จจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรจึงเริ่มการต้มเกลือ ก่อนการต้มเกลือก็จะมีพิธีกรรมการเลี้ยงหรือบวงสรวงเจ้าปู่เกลือทำความสะอาดบ่อเกลือ และในการต้มเกลือก็จะมีกติกาข้อห้ามหลายอย่าง ซึ่งชาวบ้านบ่อโพธิ์ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน (ชีระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๕๑ : ๔๕-๔๖)

แม้ว่าในละครจะระบุว่าแหล่งเกลือของเมืองพิษณุโลกอยู่ที่บ้านบ่อโพธิ์ แต่จากการสำรวจและศึกษาทางด้านโบราณคดีพบว่าภายในท้องที่จังหวัดพิษณุโลกซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ในอาณาเขตเดิมของเมืองพิษณุโลกในสมัยอยุธยาหรือในยุคราชวงศ์ มีการพบแหล่งเกลือโบราณหลายแห่งกระจายอยู่ตามหุบเขาและที่ราบเชิงเขาทางด้านตะวันออกของตัวเมืองอีกหลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นบ่อเกลือภูเขาขนาดเล็ก มีเพียงแหล่งเกลือในตำบลบ้านยาง อำเภอวัดโบสถ์ ที่อยู่ในเขตที่ราบและเป็นแหล่งเกลือที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเขตเมืองพิษณุโลก ข้อมูลจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าในสมัยอยุธยามีการทำเกลือตามแหล่งเกลือ

โบราณต่างๆ หลายแห่งในเขตปกครองดูแลของเมืองบริวารของเมืองพิษณุโลก เช่น

แหล่งเกลือและชุมชนผลิตเกลือในเขตบ้านนาขามและบ้านน้ำหัก ตำบลบ้านยาง อำเภอวัดโบสถ์ ซึ่งอยู่ใกล้กับแม่น้ำแควน้อย แหล่งเกลือแห่งนี้นับนิฐานว่าเดิมอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองไทยบุรีหรือเมืองเทพบุรี เมืองใดเมืองหนึ่ง ซึ่งเป็นเมืองบริวารของเมืองพิษณุโลก จากการสำรวจทางโบราณคดีพบว่าในเขตบ้านนาขามและบ้านน้ำหักปรากฏร่องรอยชุมชนโบราณที่มีการทำเกลือ พบเศษภาชนะดินเผาทั้งแบบเผาแกร่งและแบบเคลือบน้ำยาซึ่งมีอายุราวสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาตอนต้นที่น่าสนใจคือมีการผลิตภาชนะดินเผาที่ค่อนข้าง

